Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 280 (10572) | 1977 чылдың ноябрь 29, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУП ТУРАРЫ

ЛОС-АНДЖЕЛЕС. (СЭТА-ның тускай корр.).

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевтиң баштааны республикаларның болгаш областарның совет органнарының удуртукчу ажылдакчыларының делегациязы АКШ-тың Барыын талазында эң улуг хоорай болур Лос-Анджелеске чедип келгеш, совет национал делегелгеге чораан. Делегацияның кежигүннери делегелгениң ажылы-биле таныжып, ооң павильоннарын болгаш делгеп көргүскен чүүлдерин көргеннер. Совет национал делегелгениң совет болгаш америк улустарының аразында бот-боттарын билчир чорукту хөгжүдүрүнүң база быжыглаарының хөрөнге киирген чугула салыышкынын М. С. Соломенцев онзалап демдеглээн.

Делегелгеге американнарын сонуургалы кошкавайн турар. Ооң ажылдан эгелээнинден бээр аңгы 220 муң көрүкчүлер чораан.

Конституция комиссиязының хуралы

Дүүн СЭКП обкомунуң бирги секретары, Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин ажылдап кылыр талазы-биле комиссияның даргазы Г. Ч. Ширшиниң даргалааны-биле Конституция комиссиязының эдлечелит хуралы болган.

Хуралга Тыва АССР-ниң Конституциязының төлевилелин белеткээриниң үеэнде комиссияның чорудар ажылының корум-чурумунуң дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Конституция төлевилелин ажылдап кылырының үеэнде комиссияның ажылы СЭКП ТК-ның май болган октябрь (1977 ч.) Пленумнарының шийтирлеринге, ол Пленумнарга болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, Конституция Комиссиязының Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринде айыттынган үүлдерге база түңнеттерге, ССР Эвилелиниң чаа Конституциязының үүлдериге үндезилеттинер апаарын хүлээп алган доктаалда онзалап демдеглээн.

Ол ышкаш хуралга Конституция төлевилелиниң белеткериниң болгаш эгелериниң аттарының дугайында, оларны Конституция комиссиязынга чугаалажып көөрү-биле киреринің хуусаалларының дугайында айтырыгларны база чугаалажып көрген. Конституция комиссиязының чанынга консультантылар болүүн турғузарының болгаш ооң секретариадын калбартырының дугайында доктаал база хүлээп алдынган.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму

Дүүн Кызылда Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң IX пленуму болуп эрткен.

Аңаа организастыг айтырыгны чугаалашкан.

Партия ажылынче шилчээн-биле холбаштыр А. А. Ромашовту ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары болгаш бюро кежигүнү хүлээлгелериндеН хостаан.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретарынга мурнуунда ийги секретары турган Г. С-М. Иргитти пленум соңгаан.

Мурнуунда ВЛКСМ Бии-Хем райкомунуң бирги секретары турган В. И. Глущенковту комсомол обкомунуң ийги секретарынга болгаш бюро кежигүнүге соңгаан.

Комсомол обкомунуң пленумунга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киришкен болгаш чүве чугаалаан. Республиканың комсомол организацияларының мурнуунда ажыл-агыжы болгаш политиктиг чугула сорулгаларга, ылаңгыя апыктарның коммунистиг кижилерге айтырыгларынга ол доктаагаан.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР

«Кол сорулгавыс—партияның болгаш чазактың директивалары, үстүкү партия, совет организацияларының шийтирлериниң база план болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттеген контрольдаары, ажыл-хереке четпестерни, хажыдыышкынарны чогуур өйүнде илереткеш, чайладыры. Бистер, улусчу контролёрлар бо үстүнде чугула ажыл-хереке үлүүвүүтү киирип келдивис. Болум хуумда бо чугула партийжи даалганы ам 17 чыл иштинде күүсеттеп, улусчу контрольдун ажылынга киржип келдим. Бо чылын бистің улусчу контролёрларывыс 11 хыналданы чоруткан. Мал болгаш чер ажылының, тудуг-суур талазы-биле айтырыглар, кыштаглаашкынга белеткел аяа колдады киргеп. Оларның түүнелдерин парткомга, совхозтуң дирекциязынга чугаалашканы дээштиг бооп турар».

Бо дээрге «Искра» совхозта улусчу контролёр М. Дамбаанын чагаазындан одуруглар-дыр. Күш-ажылчы коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны чедишкиниг шийтирлээринге, ажыл-хереке четпестерни, хажыдыышкынарны чайладырынга, социалистиг өнчүүнү камгалаарынга, төтчеглекчилерни, саңчыгдакчыларны сойгалап илередириңге улусчу хайгыылчылар каяа-даа хөй-ниитичи улуг күш бооп турарының чижектерин район, хоорай, суур бүрүзүрден көргүзүп болур.

Улусчу контроль органнарының системазының үндезини, ооң кол күжү болур 1200 ажыг бөлүктер болгаш постулар амгы үеде бистің республиканың бүдүрүлгелериниде, тудуларында, совхозтарында болгаш организацияларында ажылдап турар. Оларда 8244 хире хайгыылчылар хаара тутпуткан. Олар контрольду шуут-ла боттарының коллективтеринге чорудуп, күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсеттер талазы-биле партия, совет органнарга, администрация черлериңе дээштиг дузалы чедирип турар.

Улусчу хайгыылчыларның хөй нуруузу онгу беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкиниг күүсеттер дээш бүгү улустуң демиселинге идепкейлиг киришиннаан, чоинун байлаан камгалап база улам көвүдедир дугайында доктаамал сагыш салыышкынын илергейлеп, күш-ажылга болгаш бедик организастыг болгаш сагылга-чурумнуг болур чорукка үлегер-чижээн көргүзүп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта хоочун механизатор, Ленин орденниң эдилекчизи Климент Иванович Яковлев ында улусчу контроль болүүп 4 чыл хире удуртуп келген, мында контролёрлар ооң удуртулгазы-биле социалистиг өнчүүнү камгалаарының, бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге ажылдың шынарын, черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле улуг ажылды чорудун турар. Ооң түнелинде агаар-бойдустуң кайы-даа хире берге чылдарында совхоз бедик дүжүттү ап, күрүне планын күүсеттип келген. Ооң-биле кады К. И. Яковлевтиң удуртканы мал чеми белеткээр бригада бодунуң эки ажылхеректери-биле түгле районда эвес, республикада хөй удаа сурагжаан. Бо чылын база-ла бригада 2244 тонна сигген белеткээр планын 2700 тонна чедирген, 10000 тонна силосту, 2244 тонна сенажды болгаш саваңны белеткээн. Ол бүгүде Климент Иванович организакчы улуг үлүүн киирген.

Боттарының бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазын хөй-ниитичи ажыл-биле идепкейлиг дүүштүрүп турар улусчу контролёрлар барык-ла

МУРНУКУ ОДУРУГДА

1977 чылдың тос айларында республиканың малчыннарының социалистиг чарыжының мурнакчылары

ХОЙЖУЛАР

Ады, фамилиязы	Ажыл-агыйлары	100 хойдан-на хураган	Хойдан-на дүк
Ооржак Дотпаа	«Барлык»	132	1,6
Иван Сафонов	«Революцияның чалбыыжы»	126	4,8
Сат Байыр-оол	Карл Маркс аттыг	119	1,7
Моңгуш Дырыштак	Дуржулга станциязы	117	4,2
Ооржак Доржу	«Алдан-Маадыр»	115	1,7
Ондар Аяк-Хаа	«Октябрь 30 чылы»	113	1,5
Максим Сувандии	«Чодураа»	113	3,1
Моңгуш Калга-оол	«Коммунизмче орук»	113	2,1
Бышкак-оол Мекпер-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	112	3,6
Оюн Байлан-оол	Дуржулга станциязы	111	3,9
Андрей Содунам	«Х Улуг хурал»	110	2,8
Сат Чудуймла	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг	110	2,2
Кечил-оол Оолак	«Кызыл тараачын»	109	3,6
Куулар Дыртыынай	«Коммунизмче орук»	109	1,9
Моңгуш Өткек-оол	«Алдан-Маадыр»	107	1,5
Дараа Дондуп	«Енисей»	107	3,8
Моңгуш Ыдан-оол	«Алдан-Маадыр»	106	1,3
Ховалыг Эрес-оол	«Большевик»	106	2,8
Күжүгет Сагды	«Барлык»	106	—
Виктор Датпаа	«Саян»	105	3,1
Ондар Бугажык	«Сүт-Хөл»	105	1,2
Олчанмай Даш	«Найырал»	105	2,7
Оюн Орлов	«Коммунизмнин херели»	104	2,4
Валерий Бадан	«Ленинчи орук»	104	3,5
Наадын Самбуу	—«—	104	3,5
Ооржак Демир-Маадыр	«Шекпээр»	104	—
Лопсан Кинр-оол	«Ак-Туруг»	104	2,8
Василий Аракчаа	«О. Шынаа»	103	2,3
Сат Норжун-оол	«Сүт-Хөл»	103	1,1
Моңгуш Соруулга	«Тиилелге»	103	3,4
Бады Биче-оол	«О. Шынаа»	102	2,3
Моңгуш Чола	«Чыраа-Бажы»	102	2,4
Ондар Оюмаа	«Сүт-Хөл»	102	1,3
Куцгаа Шавы	«Революцияның чалбыыжы»	102	4,6
Сергей Сандый-оол	«Бүрен»	102	2,9
Моңгуш Аржай-оол	«Коммунизмче орук»	102	1,9
Соян Биче-оол	«Барлык»	102	—
Ооржак Күеке	—«—	102	—
Ооржак Чанчын-оол	«Шекпээр»	102	—
Ооржак Маадыр-оол	«Алдан-Маадыр»	102	1,4
Михаил Хуурак	«Найырал»	102	3,1
Василий Дыртый-оол	«Улуг-Хая»	102	3,2
Дортуй-оол Торлаа	Тока аттыг	102	—
Кажин Бады-Хоо	«Енисей»	101	3,6
Моңгуш Ырыш	«Октябрь 30 чылы»	100	1,5
Моңгуш Кертик-оол	«Алдан-Маадыр»	100	1,4
Ондар Сендинмаа	«Большевик»	100	2,7
Моңгуш Очур-оол	—«—	100	2,5
Моңгуш Саан	«Сүт-Хөл»	100	1,2
Николай Руданов	«Революцияның чалбыыжы»	100	4,3
Салчак Базыр	«Бүрен»	100	3,2
Намзын Маадыр-оол	«Мөгөн-Бүрен»	100	—
Хомушку Уруттак	«Барлык»	100	—
Доос Мандый-оол	«Бай-Тал»	100	1,8
Дагба-Лама Дырын-оол	«Найырал»	100	2,7
Кенден Саар-оол	—«—	100	2,1
Ховалыг Чавынчак	«Улуг-Хая»	100	2,8
Минчээ Бадыраа	Ленин аттыг	99	1,6
Санчы Алдын-Херел	«Торгалыг»	99	2,0
Сайын-Белек Ондар	«Кызыл тараачын»	98	2,7
Маады Шойлаа	«Саян»	98	3,7
Ооржак Кара	«Коммунизмнин херели»	98	2,1
Оюн Дукуа-оол	Тока аттыг	98	—
Михаил Моңгуш	«Торгалыг»	98	2,0
Ховалыг Ыдым-оол	«Алдан-Маадыр»	98	1,5
Иван Стульев	«Революцияның чалбыыжы»	97	4,1
Доржу Дагба	«Торгалыг»	97	2,4
Дарыма Моңге	«Енисей»	97	3,6
Чооду Оруспай	«Кара-Хаак»	97	3,97
Николай Мандый-оол	«Улуг хурал»	97	2,5
Бичин-Уруг Арантан	«Тээли»	97	1,7
Кара-Донгак Чачыр	«Мурнакчы	97	1,7
Ооржак Чамзырын	«Енисей»	97	1,5
Чооду Күр-оол	«О. Шынаа»	96	1,2
Бызаакай Аңчы	«Пограничный»	96	2,2
Андрей Доржу	Тока аттыг	96	—
Донгак Апай-оол	«Торгалыг»	96	2,0
Ендан Сенди	«Нарын»	96	1,9
Ооржак Арыжык	«Тиилелге»	96	3,6
Баранов Түлүш	«Коммунизмнин херели»	96	1,7
Иван Дашзурун	«Чодураа»	96	3,2
Моңгуш Чамбал-оол	«Сүт-Хөл»	95	1,6
Моңгуш Дадар-оол	Дуржулга станциязы	95	3,8
Соян Дакпыштай	«Енисей»	95	4,0
Намчаа Чудуп	Ленин аттыг	95	1,2
Василий Хүндүжүк	«Шамбалыг»	95	3,0

БРИГАДААЛАР

Бригадирлери	Ажыл-агыйы	100 хойдан-на хураган	Хойдан-на дүк
Ким-оол Ондар	«Октябрь 30 чылы»	95	1,7
Петр Шишулин	«Енисей»	95	3,5
Күжүгет Манзырыкчы	«Барлык»	94	—
Николай Комбу	«Саян»	92	3,2
Суму Дамчан	«Нарын»	90	2,0
Моңгуш Калындуу	«Шекпээр»	88	—
Моңгуш Маннай-оол	«Алдан-Маадыр»	88	1,2
Константин Моңгуш	—«—	87	1,2
Сувандии Каадыр-оол	«Чодураа»	85	3,1
Ооржак Серен	«Алдан-Маадыр»	83	1,0
Степан Ооржак	«Октябрь 30 чылы»	82	1,7
Моңгуш Дадар-оол	Дуржулга станциязы	81	3,4
Ондар Дөнгүр-оол	«Алдан-Маадыр»	81	1,0
Ондар Чүпештээ	«Сүт-Хөл»	80	1,0
Ховалыг Экер-оол	«Большевик»	80	1,5

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Ады, фамилиязы	Ажыл-агыйы	Хонукта немелде дензи (г)
Екатерина Евдокимова	Дуржулга станциязы	985
Анна Болот	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	952
Григорий Сурыкин	«Сукпак»	949
Таисия Чащина	«Көк-Тей»	900
Галина Золотухина	—«—	889
Екатерина Прокофьева	—«—	853
Лидия Добрынина	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	806
Вера Иванова	«Россия»	790
Надежда Куртукова	«Революцияның чалбыыжы»	715
Валентина Никитина	«Күш-ажылдың хостуу»	714
Глафира Федоскина	—«—	703
Людмила Грудинина	«Революцияның чалбыыжы»	695
Татьяна Ведьмашкина	—«—	694
Мария Кускежик	«Өөк»	680
Наталья Самдаа	«Кызыл тараачын»	645
Ирина Байыр-оол	—«—	643
Октябрина Кыргыс	—«—	643
Михаил Балчыр-оол	«Саян»	641
Мария Уруле	—«—	640
Любовь Кечил-оол	—«—	640
Кымыскаяк Севен	«Кызыл тараачын»	622
Надежда Чолдан	—«—	615
Тамара Баева	«Кызыл тараачын»	608
Кара-кыс Очур	—«—	602
Лидия Наумова	«Саян»	600

КАДАРЧЫЛАР

Ады, фамилиязы	Ажыл-агыйы	Хонукта немелде дензи (г)
Суван Сүлдүм	«Россия»	980
Санчат Сүлдүй-оол	—«—	960
Петр Кулаков	«Коммунизмнин херели»	800
Павел Шведов	«Революцияның чалбыыжы»	766
Эдуард Бланк	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	613
Виктор Кирьянов	—«—	563
Николай Гуркин	—«—	559

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Ады, фамилиязы	Быжыглаан дагаалы	Дагаадан-на чуурга
Павел Шалунов	3250	174
Моңгуш Нурсат	3262	174

СААНЧЫЛАР

Ады, фамилиязы	Ажыл-агыйы	Инектен-не сүт (кг)
Кара-Сал Таан	«Большевик»	2756
Куулар Чылбак	—«—	2736
Кара-Сал Бакаан	—«—	2635
Руслана Оюн	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	2560
Нина Незамутдинова	—«—	2382
Федосья Таль	—«—	2332
Татьяна Хроменко	—«—	2319
Екатерина Моңгуш	—«—	2308
Карат Сарыглар	«Шекпээр»	2260
Оюмаа Баткар	«Чодураа»	2243
Ондар Дуктуг	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг	2230
Алдын-кыс Моңгуш	—«—	2185
Нина Доржу	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	2114
Наталья Оюн	—«—	2093
Тамара Оюн	—«—	2087
Федора Иванова	—«—	2083
Зоя Курастикова	«Көк-Тей»	2060
Галина Наумова	—«—	2057
Татьяна Биче-оол	«Революцияның чалбыыжы»	2019
Юлия Ягулова	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	2011
Татьяна Бердникова	«Кызыл тараачын»	1989
Валентина Донгак	«Искра»	1984
Екатерина Моңгуш	«Кызыл тараачын»	1979
Анна Дюбина	«Кызыл тараачын»	1945
Клара Маады	—«—	1952
Татьяна Поносова	—«—	1939
Вера Баева	—«—	1907
Эник-Кара Бай-Кара	«Өөк»	1896
Любовь Романова	«Кызыл тараачын»	1894
Анай-Хаак Моңгуш	«Искра»	1984
Любовь Седип	—«—	1874
Лидия Лодоруева	«Көк-Тей»	1860
Нина Русских	СЭКП-нин XXV съездиан аттыг	1841
Борис Сат	«Көк-Тей»	1820
Роза Билчей	«Тээли»	1812
Анай Иргит	«Большевик»	1810
Хаңдымаа Аракчаа	«Нарын»	1797
Александра Сарыглар	«Шекпээр»	1780
Чочак Саая	«Искра»	1760
Ольга Санаажык	«Күш-ажылдың хостуу»	1754
Борбаш Куулар	«Тээли»	1750
Надежда Иродова	СЭКП-нин XXV съездизи аттыг	1730
Анчымаа Амырай	«Найырал»	1718
Татьяна Ооржак	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг	1713
Агафья Селянина	«Бүрен»	1710
Кара-кыс Санчай-оол	«Күш-ажылдың хостуу»	1704
Кувискаал Хомушку	«Чыраа-Бажы»	1691
Александра Хертек	«Барлык»	1684
Борбак Моңгуш	«Искра»	1679
Моңгуш Көк-оол	«Барлык»	1677
Эник-кыс Дугар	«Улуг-Хая»	1675
Долгармаа Балынам	«УҮКА 25 чылы»	1666
Любовь Орустук	«Улуг Октябрь»	1665
Татьяна Ховаштай	«Найырал»	1664
Карат Сагды	«Тээли»	1662
Санаймаа Эртине	«Чодураа»	1662
Мария Донгак	«Найырал»	1658
Зоя Ооржак	«Тиилелге»	1650
Бады-Хоо Бандаа	«Нарын»	1637
Зоя Ондар	«Тиилелге»	1635
Агафья Кичигина	«Бүрен»	1630
Татьяна Донгуп-оол	«Найырал»	1629
Онгумаа Дамба	«Енисей»	1628
Экигек Моңгуш	«Тиилелге»	1627
Дежитмаа Даваа	СЭКП-нин XXV съездиан аттыг	1626
Маннаа Моңгуш	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг	1622
Долума Моңгуш	—«—	1604
Шет Куулар	—«—	1592
Любовь Норбу	«Тээли»	1590
Зоя Адыя	«Енисей»	1572
Кара-кыс Иргит	—«—	1559
Девик Моңгуш	«Тиилелге»	1550
Ангыр Манзай	«Чаа орук»	1541
Зоя Донгак	«Тиилелге»	1528

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Эргелекчилери	Ферма	Ажыл-агыйы	Саар инектен-не суду (кг)
Виктор Шубин	Могай	«Саян»	2238
Фаина Семиранова	Успенка	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	2217
Дмитрий Доропин	Туран	«Кызыл тараачын»	2071
Иргит Күдер-оол	Арыг-Бажы	«Большевик»	1875
Петр Иванов	Көк-Тей	«Көк-Тей»	1850
Владимир Сүндүпей	Хут	«Кызыл тараачын»	1758
Вилей Редель	Алаак	ССРЭ-нин 50 чылы аттыг	1740
Игорь Сагоян	Краснояр	«Революцияның чалбыыжы»	1711
Алдын-кыс Моңгуш	Дөргүн	СЭКП-нин XXII съездизи аттыг	1630
Домбуу Лүндүп	Арыг-Бажы	«Искра»	1619
Александр Лопсанов	Өөк	«Саян»	1528
Зоя Байыр	Билелиг	«Кызыл тараачын»	1495
Паксыл-оол Оюн	Бажиктиг-Хая-1	«Барлык»	1483
Зинаида Хертек	Бажиктиг-Хая-2	—«—	1480
Кара-кыс Чимит-Доржу	Топ	«Тиилелге»	1475
Наталья Кара-Сал	Ыйгыл	«Хемчик»	1441
Каадыр-оол Ооржак	Суг-Кажаа	«Шекпээр»	1420

ИВИЖИЛЕР

Ады, фамилиязы	Ажыл-агыйы	Чүс мыңдыдан-на анай
Чамдыгыр Санаа	«Тоора-Хем»	97
Нина Ак	—«—	93

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары, ССРЭ-нин Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтин чурттун мал ажылының мастерлеринге чагаазында кыштаглаашкынны эки эрттирер, малдың продуктулуг чоруун кыжын-даа кудулатпас талазы-биле чугула сорулгаларны айыткан. Бистин республиканың мурнакчы малчыннары ол чагаага харыы кылдыр кыштаглаашкынга ыяк белеткенир, ону үлегерлиг эрттирер дээш кыйгырыгны бүгү малчыннарга үндүрген. Кыйгырыгга ат салганнарның аразында Тес-Хемде «Чодураа» совхозтун хойжузу Максим Сувандии, Эрзин районда Ленин аттыг совхозтун чылгычызы Хуна Седен-оол, Тандыда ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхозтун аныяк саанчызы Руслана Оюн, Бин-Хемде «Саян» совхозтун сүт-бараан фермазының тарын боозадылга техниги Александра Буркут баа бар. Мурнакчы малчыннар 1977—1978 чылдарның кыжын үлегерлиг эрттирер талазы-биле түс-түс ажылының аайы-биле хүлээлгелерин алгылаан. М. Сувандии кадарган 500 иртчигештериниң баш бүрүзүнден 3,5 килограмм дүктү алырын, дужаалда дензизин 50 килограмм чедирерин, Х. Седен-оол төрүүр 100 беден 85 кулунну, Р. Оюн инектен-не чылда 2700 килограмм сүттү саап алырын хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) М. Сувандии, Х. Седен-оол, Р. Оюн, А. Буркут.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

Онгу беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка улуг чедиишкиннерни чедип ап турар бүдүрүлге мурнакчыларынга алдар!

САЯН-ШУШЕНСК ГЭС-ТИҢ ТУДУУНДА

«Экономическая газета» солунуң бо чылдың ноябрьда үнген номеринге «Красноярскгэстудуг» эргелелиниң начальники С. И. Садовскийниң үүлү парлаттынган. Ооң кыска очулгазын номчуңар.

«Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары болгаш монтажниктери делегейде эң күчүлүг бо гидроэлектростанцияның баштайгы — турбиназының ажылдаар дугуюн алган. Ону Ленинградтың «Металлический завод» деп будүрүлге катыжышкыны Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр айыткан хуусаадан эрте кылып дооскан. Ленинградчылардың ол чедишкини СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринде айытканың ёзугаар Саянның девискээр-будүрүлге комплекизиниң энергетиктиг үүрээниң ажылдап эгелээр хүнүн улам тоокшулаткан.

Техниктиг депшилгениң

а ч ы з ы н д а

Суг күжү-биле ажылдаар электростанция бүрүү ботботтарынга домейлешпес, тускай чаа шынарлардыг болур. Саян-Шушенск ГЭС бодунуң хемчээлиниң, күчүзүнүң талазы-биле өске гидроэлектростанциялардан база ылгалдыг. Ол —6,4 миллион киловатт болур эң улуг пинти күчүзү-биле, агрегат бүрүзүнүң 640 муң киловатт болур күчүзү-биле база ылгалдыг. Үүгле бистиң чуртувуста эвес, даштыкыда безин аңаа деннежир ГЭС чок, бо улуг гидроэлектростанцияны тудуп турузары үүгле эртемниң болгаш техниканың бедик хөгжүлдезиниң болгаш специалистерниң, ажылчынарның билиг, мергежилиниң өскениниңен чедип алдынган. Конструкцияларның чаартынганының, ажылдың хемчээлиниң болгаш ооң бедик темпилериниң-даа талазы-биле Саян-Шушенск ГЭС база-ла улуг күчүлүг Братск, Усть-Илим, Красноярск ГЭС-терден ылгалып турар. Ооң чамдык деннелгелери мындыг.

Братск болгаш Усть-Илим ГЭС-терниң плотиналарының бедии 100 метр чедир, а Красноярск ГЭС-тин—120 метр. Ол гидроэлектроста н ц и ядарның кайызынга-даа 4,5 миллион кубометр бетонну куткан. Саян-Шушенск ГЭС-тиң плотиназының бедии 245 метр. Аңаа 9,6 миллион кубометр бетонну кудар. Бир эвес ол ГЭС-тиң плотиназын мооң мурнундагы туттунган гидроэлектростанцияларны ышкаш, чижээлээрге, Красноярск ГЭС-тин ышкаш кылган болза, аңаа 9,6 миллион эвес, а 12 миллиондан-даа хөй кубометр бетонну кудар турган.

Ленинградтың төлевилекчилери бо ГЭС-тиң тудуунга дыка хөй чаа үүлдерни немээн. 240 метр бедиктен шурап баткан сугнуң күжү үүгле бетонга эвес, а эриктерге база кээр кылдыр олар ажылдап кылып турар.

Ынчалза-даа, ол хире күшбиле бадар сугнуң агымынга ында тургустунган дериг-херекселдериниң шыдажырының дугайында айтырыг төлевилекчилерниң мурнунга тургустунуп келген. Үүге дээрге 200-220 метр бедиктей баткан сугнуң күжү 30 миллион киловатт чеде бээр болгай. Ол хире күш бетонну-даа, металлдыдаа үрей шаап ааптын болур.

Саян-Шушенск ГЭС-ке кылыны 3 метр демир-бетон плитаны кылып ажыглаарын шиитпирлээн. Ону ГЭС-тиң чалымдан бүткен дөжээрге быжыглаар. Ооң түңнелинде, үүгле 3 метр эвес, а кылыны 13 метр чедип турар ындыг конструкцияны тургускан. Ынчалзаа-даа, суг ол хире быжыг кудукту безин үрей шааптарын шенделер бадыткаан. 20 метр ханы, суг-биле доктаамал доддуртунуп турар ындыг кудукту ам кылган, ооң түңнели эки болган. Ол —төлевилекчилерниң, эртемденнерниң, тудугжулардың демниг ажылының ачызында тургустунган быжыг конструкция-дыр.

Ажыл шапкынчаан

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда ажыл хүн келген тудум-на улам шапкынчып орар. Красноярск, Усть-Илим, Братск ГЭС-терни тударынга чылда 1 миллион 350 муң кубометр бетонну уруп турган болза, Саян-Шушенск ГЭС-ке бо чылын 1 миллион кубометр, 1978 чылда — 1 миллион 600 муң кубометр, оны беш чылдың сөөлгү чылдарында — 2 миллион 200 муң кубометр бетонну урарын тудугжулар хүлээнген. Ындыг улуг хемчээлдиг ажылды, бедик темпилерни делегейниң чаңгыс-даа станциязында мооң мурнунда боттандырып көрбээн. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда ажылдап турар кижи бүрүзүнге онааштыр хүнде 10—11 кубометр бетонну урарын бо чылдың төнчүзүнде чедип алыр. Ол гидростанциялар тудуунуң төөгүзүнде эң бедик көргүзүт-дүр.

Чоокку үеге чедир-ле, ГЭС-тер тударынга хөй кезиинде мяш материалдарны ажыглап турган болгай. Ооң шынарыдаа куду, харын чамдыкта үрелир, өртенир, өртек-үнези-даа ажыглаарын хөй-хөй фактылар бадыткап турар. Чижээлээрге, плотина тудуунга 750 муң тонна цементини 1978 чылда алырын шиитпирлээри ийи чыл бурунгаар белен эвес айтырыг турган. Үүге дээрге Красноярскиниң цемент заводу үүгле 500 муң тонна цемент будүрер турган. Ооң кымынга ам-даа 250 муң тоннаны кайын алырыл? Красноярскижилер боттары цемент заводун эде кылган болгаш 1978 чылда цементиге бистиң хереглелиристи хандырар. Сибириниң аар машина тудуунуң заводунуң, Челябинскиниң электромеханиктиг заводунуң болгаш Ленинградтың хөй-хөй будүрүлгелериниң, организацияларының дузазы-биле хөй-хөй чаартылгалар чогаадып кылдынган.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжуларының коллективи Улуг Октябрьның 60 чылынга уткуштур плотинаже 650 муң кубометр бетонну кударын хүлээнгеш, ноябрь 2-де ол хүлээлгеанын күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа үүс-үүс муң кубометр бетонну олар кудар. Ынчангаш Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттары Саян комплекизиниң туттунуп турар объектилериге токту келир чылын берип эгелээр.

Демниг кады ажылдажылганың

а ч ы з ы н д а

ГЭС-тиң тудуун дүргедедир, кылдынып турар ажылдарның шынарын бедидери-биле социалистиг чарышты болгаш демниг кады ажылдажылганы эгелээн Ленинградтың 28 будүрүлге каттыжышкынларының, будүрүлгелериниң, организацияларының, эртем-шиптчилел болгаш төлевилел институттарының үлегери-биле чогаадыкчы кады ажылдажылгаже кол кичээнгейни угландырып турар бис. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжулары-биле чурттуң 420 шаа будүрүлгелери болгаш организациялары кады ажылдаарының керээлерин чарган ажылдап турар. Социалистиг чарыштың бо чаа, ажыктыг хевири хөй-хөй сорулгаларны, айтырыгларны комплекстиг, кыска хуусаада шиитпирлээринге дузалап турар.

Ындыг кады ажылдажылганың ажыктынын хөй-хөй фактылар бадыткап турар. Чижээлээрге, плотина тудуунга 750 муң тонна цементини 1978 чылда алырын шиитпирлээри ийи чыл бурунгаар белен эвес айтырыг турган. Үүге дээрге Красноярскиниң цемент заводу үүгле 500 муң тонна цемент будүрер турган. Ооң кымынга ам-даа 250 муң тоннаны кайын алырыл? Красноярскижилер боттары цемент заводун эде кылган болгаш 1978 чылда цементиге бистиң хереглелиристи хандырар. Сибириниң аар машина тудуунуң заводунуң, Челябинскиниң электромеханиктиг заводунуң болгаш Ленинградтың хөй-хөй будүрүлгелериниң, организацияларының дузазы-биле хөй-хөй чаартылгалар чогаадып кылдынган.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудугжуларының коллективи Улуг Октябрьның 60 чылынга уткуштур плотинаже 650 муң кубометр бетонну кударын хүлээнгеш, ноябрь 2-де ол хүлээлгеанын күүсеткен. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа үүс-үүс муң кубометр бетонну олар кудар. Ынчангаш Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттары Саян комплекизиниң туттунуп турар объектилериге токту келир чылын берип эгелээр.

КОЛЛЕКТИВТИҢ ЧҮТКҮЛУ

Мария Михайловна Будылина садыг шугумунда 15 чыл ажылдап турар. Үүгле Кызыл хоорайның аъш-чем бараанналарының магазинниринге ол ен чыл иштинде ажылдаан. Садыгжы бо үениң иштинде бодунуң хүлээнген херээнге ак сеткилдиин, кызымаан көргүзүп, садып алыкчыларның болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүнүң хүндүтнелин, бүзүрелин чаалап алган.

Мария Михайловна бо хүннерде хоорайның № 35 аъш-чем магазинининг улуг садыгжызы болуп ажылдап турар. Бо магазинниң садыгжылары хүлээлгезин, планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип турар. Оларның ажылының кол угланыышкыны болза садып алыкчыларның барааңга негелде-хереглелин долузу-биле хандырып, садыглаашкынның бедик культуразын чедип алыры. Найыралдыг бо коллектив демниг ажылы-биле ол сорулгазының күүселдезин чедип ап турар. Ук магазинде кадрлар-биле, ылаңгыя аныяк садыгжылар-биле ажыл эки тургустунган.

— Садыгның өртүмек болгаш дээди өөредилге черлерин дооскан аныяк садыгжылар ажылдаары-биле биске бо-ла келир. Аныяк садыгжы магазинге бир дугаар келген. Коллективтиң кежигүннериниң ону канчаар хүлээп алганындан ажылынга ооң сонуургалы, хамаарылгазы кончуг хамааржыр. Ынчангаш аныяктар-биле ажылче кол кичээнгейни угландырып турар бис—деп, Мария Михайловна чугаалап турар.

Бо коллективте садыг шугумунга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келген байлак арга-дуржулгалыг хоочуннар, садыгжының чымыштыг ажылынче эге барымнарны чаа-ла кылып чоруур аныяктар-даа бар. Ынчангаш дагдыныышкын ажылы, ылаңгыя аныяк садыгжылар-биле ажыл, арга-дуржулга солчулгазы ук коллективтиң ажылында база бир чугулз черни эзлеп турар.

Мария Михайловна бодунуң арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Ол аныяк садыгжыларның үлегерлиг, сагыш човангыр дагдыныкчызы. Аныяктарга ажылының арга-дуржулгазын дамчыдарын бодунуң дорт хүлээлгези деп ол санап турар. Магазинниң садыгжылары Р. Першина, Р. Кобылинская олар база Мария Михайловнаның өөренинкчилери. Олар ам улуг садыгжылар болуп ажылдап турарлар. Ук магазинниң коллективи чоокта чаа база бир аныяк садыгжы М. Леерни хүлээп алган. Хоочун садыгжы ооң дагдыныкчызы болуп кады ажылдап турар.

Хүлээнген ажылынга кызыман, ак сеткилдиг садыгжыны кады ажылдап турар эш-өөрү хүндүлээр болгаш чоргаарланыр. Кылган херээнге бердинген кижилерлиг, найыралдыг бо коллектив садыглаашкынының культуразын бедитпишаан, кызыман ажылдап турар.

Х. ОНДАР.

60 миллиард киловатт-шак

ВОРОНЕЖ ОБЛАСТЬ. Ниити күчүзү 1,5 миллион киловатт болур ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Нововоронеж АЭС-тиң атомнуг дөрт реактору чаңгыс комплексте ажылдааш, ажыглалга кииргениниңен бээр 60 миллиард киловатт-шак электроэнергияны берген. Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп күш-ажылчыээлчегге киришкеш, станцияның коллективи эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээргe, сес айларының дургузунда 374 миллион киловатт-шак хөй электроэнергияны ажылдап кылган. Ол-ла үениң дургузунда күш-ажылдың бүдүүкчүлүү 14,4 хуу өскен.

Нововоронежтиң атомнуг улуг бүдүүлге чери— ада-чурттуң ядролуг энергетиказының баштайгызы — эртемниң улуг төвү болу берген. Дуржулга солчуру-биле ынаар чурттуң үүгле янзы-бүрү республикаларындан эвес, харын даштыкыдан улус кээп турар. Сөөлгү чылдарда будүрүлге черинге Болгарияның, ГДР-ниң, Чехословакияның, Венгрияның, Кубаның, Вьетнамның, Финляндияның тускай эртемниглери аңаа белеткелди эрткен.

АЭС-тиң дөрт энергоблоктары туруп турар чердс бир миллион киловатт күчүлүг бешки энергоблокту туда берген.

ЧУРУКТА: энергоблоктуң улуг инженери А. Антохинниң 4 энергоблокту башкарар чериниң чанында турары.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ШЫНЧЫ ОРУКТА

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ниң IX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ГДР-ниң ажылчы чоннары бо чылын эзлээн улуг чедиишкиннерни чедип алган деп, ГСЧП ТК-ның Берлинге болган эзлчеглиг пленумунга Политбюронуң илеткелинге ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ТК-ның секретары Е. Хагер медеглээн.

Улуг Октябрьның 60 чылын байырлап эрттиреринге белеткел болза партияның политик-идеологтуг ажыл-чорудулгазының, ГДР-ниң бүгү угаан-бодал болгаш культура амыдыралының отчёттуг үениң дургузунда кол угланыышкыны болган. Октябрьның юбилейинге алдар болдурган социалистиг чарыш ГДР-ниң хөй-ниити амыдыралының бүгү талаларына эн-не калбак болгаш массалыг шимчээшкин болган деп, ол онзалап демеглээн.

Улуг Октябрьның 60 чылы-биле холбаштыр Кремльге болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң илеткели болза эртем талазы-биле ханы партийжизи-биле база ленинчи принципиалдыы-биле ылгалып турар программалыг үүл болган деп, оон ыңай К. Хагер медеглээн. Партияның политик-идеологтуг бүгү ажыл-чорудулгазынга төп черни эзлээр ужурлуг ол документини ханызы-биле өөренип көөрүнче ГСЧП-ниң бүгү эге организацияларын илеткелчи кыйырган.

Л. И. Брежневтиң илеткели болгаш өске-даа үндезилекчи документилер, эң ылаңгыя ССРЭ-ниң чаа Конституциязы болза революстуг болуушкунар-биле байлак бистиң дүрген хөгжүп орар үевисте марксизм-ленинизмниң артинезинге СЭКП-ниң чаа чугула салыышкыны болур деп, К. Хагер чугаалаан.

1977 чыл ГСЧП-ниң болгаш ГДР-ниң делегей харылзааларынга болгаш даштыкы политиказынга чедиишкинниг болган деп, илеткелдиң даштыкы политика талазы-биле болүүнде онзалап демеглээн. Эрткен чартык чылда партия болгаш чазак делегейниң айыыл чок чоруун улам ынай быжыглаар талазы-биле хөй санныг эгелекчи саналдарны база хемчеглерни кылган.

Илеткелдиң бөлүктериниң бирээзин коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле харылзааларны хөгжүдеринге турасказаткан. Москвага 104 чурттардан 123 делегациялар чедип келген Октябрь революциязының 60 чыл ооңга турасказаткан байырлал коммунистиг, национал революстуг болгаш социалистиг партиялардың делегей ужуражышкыны болу берген деп илеткелде айыткан. Ол болза бөгүн чүс-чүс миллион кижи социализмниң болгаш коммунизмниң оруу-биле, бүгү кижи төрелгетенниң чоруур ужурлуг оруу-биле чоруп орарының боттуг бадыткалы болган деп илеткелде айыткан.

1978 чылда ГДР-ниң Улус ажыл-агыйының планының дугайында айтырыг талазы-биле ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Төвүделиниң Даргазының оралакчызы, күрүнеңи план комиссиязының даргазы Г. Шюрер илеткел кылган.

ГСЧП ТК ол ийи илеткелди бадылаан 1978 чылда улус ажыл-агый планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында хоойлуларның төлевиледдерин база үүлдүг деп көрген.

БӨГҮН — ЮГОСЛАВИЯНЫҢ УЛУСТАРЫНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

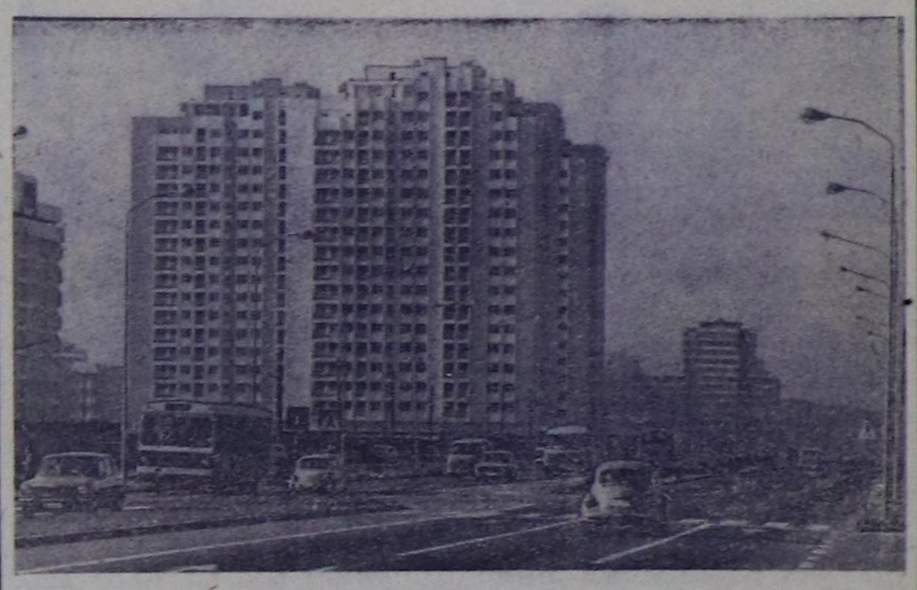

ЮФСР. Амгы үениң архитектураазы-биле, чуртталга, культура, үлетпүр тудуунуң хемчээли-биле алдаржаан югослав найысылалдың улуг району болур Чаа Белградтың (чурукта) төп кудумчузун делегей пролетариадының баштынчызы В. И. Ленинниң ады-биле адаан.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Чөптүг шиитпирлээриниң эрге-ажыктарынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО кежигүннери күрүпелериниң хөй кезии Чоокку Чоон чүк айтырыып тайбың дүргеи шиитпирлээри дээш, ында делегейниң тайбынынга болгаш айыыл чок чоруунга шыгыы айыыл бооп турар озалдыг дайын одаан чок кылыры дээш сапалдаанар. Ол дугайын КНО-нуң Кол Ассамблеязында доозулган Чоокку Чоон чүк айтырыының талазы-биле дискуссия бүзүрелдии-биле көргүскен.

Араб девискээрлерин эжелээрин Израильдиң уламчылап турарының түңнелинде болгаш бүгү талалыг тайбың шиитпирлээшкинче база палестиннерни төрээн черлеринче эзп чандырарынче угланган КНО-нуң шиитпирлерин күүседириниңен Тель-Авивтиң ойталап турары-биле Чоокку Чоон түкте дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одаа хевээр арткан деп, Каттышкан Араб Эмираттарының доктаамал төдээлекчизи Али Хумайдан медеглээн. Тайбың шиитпирлээшкинни империализмге болгаш аггессияга удур демиселге араб улустарының сырый каттыжышкыны-биле үүгле чедип ап болур деп, ол демеглээн. Барының түктүң чурттарын, түңүн-даа мурнунда АКШ-ты Израильге экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын көргүзериниңен ойталаарынче оратор кыйырган.

В. МАТЭШ.

ТҮҢНЕЛ ЧОК АЯН-ЧОРУК

Үш хонук иштинде үш чурттче—Аргентинажер, Бразилияже, Венесуэлаже барын, Латин Америкаже эрткен неделяда АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс аян-чорук кылган. «Минута иштинде доктаагылап чораан, чаңгыс ышкаш дүрген аалдаашкын-дыр»—деп, АКШ-тың даштыкы политика талазы-биле ведомствозунуң дүжүметтери тоомча чокка бүдүү ооң дугайын үнелеп көргеннер.

Мурнуу кожалары-биле Вашингтонуң харылзааларының баксырап турарын соксадыр деп оралдашкан С. Вэнстиң ол аян-чоруунуң шыңгыы сорулгаларын бәрымдаалап коор болза, ол дүжүметтериниң чигзиниишкиннери билдингир апаар. АКШ биле Латин Американың аразында ханы чөрүлдээлер тургустуна берген. Вашингтонуң неоколониалисчи түткүлдери ол чоруктун чылдагааны болган. Ол кавыны америк монополиялар АКШ-тың чиг-эт алыр чери болгаш бодунуң продукциязын садарының эн чугула рынокторының бирээзи кылдыр саналап турар. Хөгжүп орар чурттарда АКШ-тың капитал салыышкынларының барык 70 хуузу Латин Американың улууже хамааржыр, а ол капитал салыышкынларындан орулгалар чылда 2 миллиард доллар ажа берген. Латин Америкаже чыл бүрүзүнде барык-ла 16 миллиард долларның бараанларын үндүр садып тура, ол-ла үеде Вашингтон ол кавыдан келген үлетпүр бараанларындан бодунуң национал рыногун хаар дээш бүгү-ле түүлдерни кылып турар. АКШ-че үндүр садып турар чигирге каайлы төлевирин дүрген остургеш, мурнуу кожаларынга бодунуң тоомча чок хамаарылгазын Вашингтон чоокта чаа база катап көргүскен. Ол протекционисчи хемчеглерге онза күштүү-биле таварышкан күрүнелериниң аразында Бразилия база бар болган. Вашингтонуң чорудуп турар политиказы Латин Американың чурттарының политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас хөгжүдезиниң оруунга шыгыы моондак болу берген.

С. Вэнстиң чорааны чурттарынга хамаарыштыр үүл дээрге «боттарын капчаар ап чоруурунуң нормаларын» оларга айтын бээр дээн Вашингтонуң орандажыышкынарын Аргентина болгаш Бразилия шиитпирлин-биле хүлээп албаан. Оларның хереклерингe каркызы-биле холгаарлап киржип турарынга удурланырының демдээ кылдыр, олар АКШ-тың шериг болгаш экономиктиг «дузаламчызындан» чоокта чаа ойталаннар. Ындыг «дузаламчы» болза АКШ-тың даштыкыда эрге-ажыктарын хандырарының чугула чепсээ бооп турары билдингир болгай.

Атомнуг электростанцияларга дерилгелерни болгаш одаар түүлдү садар дугайында айтырыгга Вашингтонуңуң ийи арынныт чоруунга Бразилия база таарышпайн турар. Ол талазы-биле бразил барын-герман дугуржулгага бар-ла шаа-биле шаптыктаарын оралдашкаш, Вашингтон чоокта чаа Бразилияга ядролуг одаар түүлдү садар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Нефть үндүр садар чурттарының организациязынга (ОПЕК-ке) киргени дээш Вашингтон Венесуэланы шуутла «кара дензыга киир» бижээн. Ол чүл дээрге, ол чурттан АКШ-че үндүр садын турар продукцияга ылгай көргеи кызыгаарлаашкынларны тургусканы ол болур дээни ол-дур. Нефтиге өртектер дугайында айтырыгга Венесуэланы америк турушче чайгылдырыптар дээн күрүне секретарының орандажыышкынының херек кырында түңнел чок болганынга кижи кайгаар түве турар деп бе? Ол айтырыгны декабрьның 20-де Каракаска чыылдырар деп турар ОПЕК-тиң конференциязынга чугаалажыры билдингир болгай.

Күрүне секретарының Вашингтонче хөй состүт болгаш дипломаттыг тодаргай эвес коммюникелерлиг эзп келгени хайгааракчыларны мегелеп шыдаваан. «С. Вэнстиң аянчоруунуң түңнелдери шиитпирлер-биле болгаш бүрүүнү-биле алырга чедимче чок болган»—деп, «Вашингтон пост» солун түнээн.

Ю. РОМАНЦЕВ.
(СЭТА).

ШЫНГА хаттар

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Бо чылдың сентябрь 23-те «Хайыраан номнар» деп материал солунга үнген. Ында Мугур-Аксы суурнуң ном садыында четпес байдалды: делгинрде номнарны кайы-хамаан чок холуй салган, артканнары шала кырында довурак-доозун аразында чыдар, садыгның ханалары шаарааш, ындында кылашташкан кижилер өттүр костүп турар, садыгның бажыңы бичии, тар деп шугумчүлеп бижээн.

Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүсеичи комитединиң даргазының ораламчызы Д. Монгуштуң редакцияга дыңнатканы:

Авторнуң шугумчүлели чөптүг. Ол талазы-биле чамдык хемчеглер алдынган. Складка чыткан номнарны садыгларже үндүргеп, садыш алыкчылар номнарны шилип алырынга эптиг байдалды тургузуп, аңгы-аңгы деңгээн, садыгга үүрмек септелгени чоруткан.

ЧЫРЫК КАЖАН КЫВАРЫЛ?

Таптыг-ла чээрби чыл мурнунда, 1957 чылда, бистиң Ак-Довурак хоорайның орнунга турган суурну сактып кээр мен. Каш-ла санныг чавыт бажыңнарлыг, чаңгыс-ла кудумчулуг, кара чаңгыс садыглыг, шала туткан ийи-чаңгыс даш бажыңнарлыг сууржуган турган. Ынчан электри станциязы безин чок, бичии күштүг локомобиль эргежок чугула дээн черлерге чырык берип турду. Ооң ужурундан чамдык чурттарга бажыңнары сайгылгаан чырыы чок, аная-ла деп кыпсып, амыдырап турган...

Эрткен үениң иштинде республиканың аар улетпүрүнүң баштайгызы—даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинаттың хоорайы — Ак-Довурак кайгамчыктыг калбарып, хөгжээн. Ында даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың ийигиээлчээ ажыглалда киргеи, чаа-чаа улетпүр, чурттарга болгаш культура амыдыралының тудуглары немешкен, делгем, чаагайжыды туттунган кудумчулар, электри станциязы, Культура ордузу-даа бар апарган. Кара-Даш даан хөй хаът бажыңнар дуглап, ооң бедик ышкаш кылдыр сагындырар. Бистиң хоорайның хөгжүлдези ол хире улуг-дур!

Ак-Довурак хоорайның эрги болгаш чаа-даа кезектериниң бажыңнарында, кудумчуларында электри чырыы «карак чылчырыктап» турар кылдыр чайнап кыпкан, өг-бүле бүрүзү ак-көк экраннардан Москваны көргеи олурар, мындыг кайгамчык үеде чурттап турар бис. Ынчалза-даа амгы үениң хуулгаазыны—электри энергиязы четпейн турар кудумчуларны, бажыңнарны-даа Ак-Довуракта көрүп болуру элдептиг. Чогум-на ындыг факт-барымдааның дугайын хөй санныг чурттакчыларның дилээн ёзугаар «Шын» солунче бижиир ужурга таварыштым.

Хоорайның Набережная кудумчузунуң ужунда ийиги автобаза чанында бир кудумчу бар. Кежээ дүжүп, имиртинээн соонда, ол кудумчуга кижи кылаштаар арга чок, дүмбей-ле чүве апаар: үүгле бажыңнарның соңгаларындан имиртинээн чырык көзүлгүдээр—электри лампазының орнунга ында деп кыпсып каан. Кудумчуның чагыларында хамаан чек, бажыңнарында безин электри лампалары чок. Ындыг чорук ам мооң-биле бир чыл ажыг үениң иштинде үргүлчүлеп келген. Ол кудумчуда чурттап, ажылдап турар ажылчыннарны, албан-хаакчыларны болгаш өөренкчи аныяктарны чеже дээрил? Дыка хөй! А оларга электри чырыы эргежок чугула болгай.

Бо кудумчуда электри чырыы чогуунуң дугайында айтырыгны чогуур албан организацияларга, ылаңгыя хоорай күүскомунга чурттакчылар чеже-даа тургускан. Бо хире чугула айтырыгга чогуур харыы ам-даа алдынмаан. Хоорайның удуртукчулары: «Кудумчуда чагылар ирип баксыраан. Ынчангаш чурттакчылар боттарының күжү-биле чагылар кадаар болза, энергияны улап берип болур бис»—деп харылаан чери база бар.

Ам чырык чогум кажан болуруг?

С. САДЫ.

Ак-Довурак.

ДЕТКИИР, ДУЗАЛААР, ӨӨРЕДИР

Чоокта чаа чогаадыкчы аныяктарның республика фестивалы болуп эрткен. Анаа аныяк артистер, чурукчулар, композиторлар-биле кады аныяк чогаалчылар, шүлүкчүлер база киржип, чогаадыкчы ажылга хамаарышкан хөй янзы айтырыгларны чугаалашкан. Тыванын Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин даргазы, фестиваль үезинде чечен чогаал секциязын удуртуп турган Олег Одербеевич Сувакпиттен тыва литературада аныяктарга таарыштыр бижээн чогаалдарының шынарының болгаш аныяк авторларның боттарының чогаадыкчы ажылының дугайында чугаалап бээрин бистің корреспондентивис Хенче-Кара Монгуш дилээн.

— Олег Одербеевич, тыва литературада аныяктарның амыдырал, ажыл-ижинге тураскааткан чогаалдарының сөөлгү каш чылдарда сайзырээлының дугайында каш өөстен чугаалап көрүнерем.

— Тыва литература бодунуң хөгжүлдезинин эгезиндеп-не аныяктарга таарыштыр бижээн чогаалдар-биле байлакшып келген. Оларның темалары үениң аайы-биле амыдыралга болгулаан чаартылгалар, өскерилгелер, болуушкуннар-биле холбаштыр янзы-бүрү болуп келген. О. Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилеринде» Өргежик ажылчын коллективке хевирлеттинип, чаа өзу-биле ажылдап турар. К. Кудажының «Ыржым булуңунда» Эрес биле Долаана чер ажылын сайзырадыр дээш, «Ырак булуңунда» Апай-кыс биле Лапчар мал ажылын экижидер дээш туржуп турарын, «Үйгу чок Улуг-Хемиңде» Буян биле Анай-Кара аңгы демиселиниң чалбыжынга медерели өзүп, национал-хосталгалыг революцияның оруунче кирип турарын уран сөстүң дузазы-биле чуруп көргүскен. С. Сюрюн-оолдуң «Лейтенантының даалгазында» Базыр-оол ыдыктыг дайынның ыр-бакчызын илереткенин, «Аразында даңгырааңда» арагалаар чоруктуң хорезин, аңаа аныяктарның хамаарылгазын көргүскен. Ынчангаш чыл келген тудум-на аныяктарга чогаалдарының саны арбыдап, хемчээли улгадып, темазы делгемчип, амыдыралдың янзы-бүрү талаларын, кижилерниң овур-хевирлерин, оларның хөделиишкиннерин көргүзүп турары өөрүнчүг.

— Элээн салым-чаяанныг деп санадым турар чамдык аныяк авторларның чогаадыкчы өзүлдезинин дугайында чугаалап көрүнерем.

— Аныяк чогаалчы дээрге үзел-бодалы быжыгып, хевирлеттинген болгаш хамааты туружу тодараттынган кижидир. Ынчангаш оон негелде улуг. Бисте идеген болгу дет талантылыг аныяктар эвээш эвес. Ындыларга Хөвеңмей Ойдан-оол, Көжелдей Монгуш, Владимир Серен-оол, Александр Даржай, Николай Оржак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның чогаалдарының кол-ла үнези—боттарының үнүнүң хыын тып бар чыдарында. чогаалды бижип тура, бодундан негелделиинде, кижилерниң овур-хевирлерин шынныы-биле бижип, «кур» темаларже, чөүлдээлерин күштелдирериңче чүткүлдүүнде болуп турар. Бо авторларның мергежилиниң улам-на өзүп орарын эскерип турар бис.

— **Аныяктар дугайында болгаш оларга таарыштыр бижээн салым-чаяанныг** життинип турар чогаалдарда кандыг четпестер барын? Тыванын Чогаалчылар эвилели, оон баштаар чери оларны чайладыр дээш кандыг ажылдар кылып чорудуп турарыл?

— Хөгжүлдеге кажан-даа каалама ак орук турбаан болгаш турбас. Чүге дээрге бурунгаар базым бүрүзү—дилээшкиннер, чаа ажыдыышкыннар, бергелер, шиитпирлеттинмээн чөүлдээлер, айтырыглар-дыр. Амыдыралдың парыны чогум-на ында. Ол-ла ажыттынмаан үүрмек темалар, тус-тус черлер дугайында дакпырлаашкыннар, ынакшыл дугайы колдап турар. Ханы философчу, патриотчу, интернационалчы чогаалдар, хамаатты лирика эвээш. Проза чогаалында: овур-хевирлер долу илереттинмейн, чөүлдээлер күштелбейн, аажы-чаңнар тодараттынмайн, дыл-домаа айгылаттынмайн бараныңдан чогаалдар ханылап, чедир кылдынмаан база хөделиишкиннер болгаш болуушкуннар үүшпес, чедир көргүстүнмээн болгулаар-дыр.

Тыванын Чогаалчылар эвилелинин баштаар чери аныяк авторларның билиг-мергежилин бедидер сорулга-биле чыл бүрүде семинар-хуралдарны эрттирип, тус-тус чогаалдарның сайгарылгазын кылып, авторларга эш-хуузунун сүмелерин берип, оларны чечен чогаал хүшеринге, ужуражылгаларга киириштирип, нитилел ужур-дузалыг темаларже сонуургалын улгаттырып, чогаадыкчы ажылының дугайында дыныдыгларын ап келген. Ол ажылдарны моон-даа сонгаар уламчылаар апаар.

— **Бисте критиктерниң, ылаңгыя критика жанрынга күжүн шенен чоруур аныяктарның саны эвээш деп фестиваль үезинде демдеглеттинген болгай. Маңа хамаарыштыр чүү чугаалап болур силер?**

— Бисте критика жанрынга ажылдаарынга сонуургалдыларның саны шынап-ла эвээш. Критиктерни өөредир, белеткээр талазы-биле бистің амдаа чедир ажылдавайн турарывысты маңаа база мөөннир апаар. Бирээде ындыг. Ийиде, боду күзевес, чүткүвес, сонуургавас болза, критик кижини өөредири дыка берге, оон талантызы төрүмелиниден болур дээри-ле шын. Ынчалзажок хоочун критиктер болгаш чогаалчылар аныяктар-биле чоок ажылдаар, оларның аразында критикага сонуургалдыг кижилерни илередип, оларны литература болгаш критика теоризы-биле чепсеглээр дээш оралдажыышкыннарны кылыр ужурлуг.

— **Сөөлгү айтырыг. Бо фестивальдың киржикчилериниң дугайында, оон сорулгазының болгаш чогаадыкчы аныяктарның моон соңгаргы ажылынга оон ужур-дузазының дугайында чүү чугаалап болур силер, Олег Одербеевич?**

—Чогаадыкчы аныяктарның республика фестивалы — эки эгелээшкин. Чүгле оон киржикчилери эвээш саныг болганы хомудаңчыг болду. Кожавыс республикалар, областардан талантылыг аныяктарны маңап турдувус. Олар келбээн. Оон туржук, бистің районнардан чаа авторларывыс, ылаңгыя Көжелдей Монгуш, Николай Оржак, Каңоол Ондар, Галина Мунзук дээш өскелер-даа билдинмес чылдагааннар-биле келбээн.

Бистің эрттиргенивис чечен чогаал секциязынга чогаадыкчы мергежил болгаш тема шилип алырының дугайында солун чугаа болган. Аңаа дуржулгалыг чогаалчылар, критиктер киржип, хөй янзы ажыктыг чүүлдерни аныяк эштерге чугаалааннар.

Фестивальдың сорулгазы болза, чаа эгелеп чоруур чогаадыкчы аныяктарны дилеп тывары, оларның баштайгы базымнарынга деткимче дузаны көргүзери, мергежилин бедидери, чогаадыкчы ажылынга шын угланыышкыны бээри, дуржулгалыг чогаалчылар, критиктер-биле ужураштырып, арга-дуржулгазын солуштурары, тыва литератураның журнунда сорулгалар-биле таныштырары болур. Фестиваль моон соңгаар чыл бүрүде эртер, ол аныяк авторларның өзүлдезинге улуг идегин бээр боор деп идеген турар бис.

Бистің интервьювус

Чаа өөредилге чылының эге хүннеринден эгелеп № 2 школада математика белгүмү бодунуң ажылын катап эгелээн. Математика башкызы Галина Епифановна Улусова белгүмде практиктиг ничээлдерже кол ничээнгейни салып турар. Өөреникчилер боттары ничээлдерге херек көргүзүг материалдарын кылып ап турарлар.

ЧУРУКТА: башкы Г. Е. Улусова бешки класстың өөреникчилери-биле.

Эргим номчукчулар!

«ШЫН»

солунну чагыдып алыңар.

Чылда чагыдарының өртээ 6 рубль,

чартык чылда—3 рубль.

«ЭКИ ЫРГА ЫНАК МЕН»

Ыраажы кижиге алдар чедип келгеш, ону хөй чылдар иштинде кагбайн баары таварылга өөс. 1963 чылдың күзүнүнде Москвага Чайковский аттыг концерт залынга Муслим Магомаевтиң концерти болган. Ынчан москвачылар, келир үениң алдарлыг ыраажызын бүдүү билген-даа дег, зал сыңмас кылдыр чыглып келгеннер. Ам бо хүннерде дег оон ынчаардагы баштайгы концертинге баары-биле билет садып алыры берге болган. Ыраажының ат-сураглыын оон СССР-ниң үлүстүң артизи деп бедик ады бадыткап турар.

— Бичиимден-не эгелээш, ырлаарынга ынак чораан мен. Бажыңывыс далай кыдыынга чүве. Эртен хамык улус ажылдап чоруптарга билир ырларымны ырлап-ла хүнээр тудум. Чок-ла болза кежээ музыка школазындан башкылар, өөреникчилер чаныып чоруптарга, аңаа чааскаан артып калгаш, ырлаар турган мен. 14 хаарыг апаргаш, шүүт-ла улуг улустар ышкаш ничээлдээр турдум. Чүге дизе үнүм база шөрү дыңзыг болгаш күштүг апарган. Каспий далайжыларының Культура бажыңына барып ырлаан мен. Ынчан мени шүүт-ла профессионал сценага ажылда деп сүмелээннер.

Чылдар эртип-ле түрган. Азербайжанның опера болгаш балет театрының ыраажызы апарган мен. Ынчан 19 харладым. Оон эгелээш-ле ыраажы деп аттыг болдум — деп, СССР-ниң улустың артизи Муслим Магомаев мээң-биле беседага чугаалады.

Муслим Магомаевти билбес кижи Совет Эвилелинде хаман чок даштыкда-даа ховар. Төрүмелиден талантылыг ыраажыны, композиторны бис ончуг хүндүлээр бис. СССР-ниң улустың артизи деп атка ол төлептиг-даа. Төрээн хоорайы Бакуда, найысылаа Москва болгаш Ленинград, Киев, Тбилиси дээш оон-даа өске хоорайларга ол күзенчиг аалчы. «Силерниң үнүңерге, ырлаарыңарга таарышпас улустар бар бе?» деп мээң айтырыыма, ол мынчалар харылады.

— Ындыларның барын чүгле дыңчаан эвес, а харын дорт билир мен. Кижи бүрүзүчге ылап-ла таарыжыр деп чүве каяа турар. Уран чүүлдү эки билип үнелекчилерниң чагыыч, күзээшкиннерин хүлээп алырын күзээр мен. А чамдык таварылгаларда улуг үнелекчилер болгаш критиктер» хөлүн эрттир үнелеп, шүгүмчүлээргеө хөөнүм чок. Мен композиторларның бижээн ырларын чонга шын чедирер, чоннуң эстетиктиг деңнелик бедидер, дортибиле чугаалаарга, уран чүүлдү пропагандаар сорулгалыг мен. Ынчангаш ыры бүрүзүн белеткээринге хөй үени чарыгдап чоруур мен. Элдеп чүве, көңгүс чап-чаа костюм-биле сценаже үнмес кижи мен. Олу канчаар таймылбырлаарын билбес-тир мен. Концерт мурнунда кара дишпейлер көргеш, оларны херекке-даа албас, а ынчалза-даа бажыңдан үнеримде, чүге-ле ийик, сайгылганнарны ылап-ла кыпсып коар мен. Уран чүүл-биле чырык чаагай амыдыралды бадыткап көргүзер үжүрлүг боорга, ындыг боор мен.

В. ЗАХАРЬКО.

ДЫШТАНЫЛГА ЗОНАЛАРЫН ТУРГУССА

Кызылчыларның кыпкы үеде дыштакылгазынга хамаарыштыр «Шын» солунга бижээн «Сеткилди сергедир» деп эгелиг чүүлду деткивишаан, бодумнун чамдык бодалымны чугаалаксадым.

Хөй-хөй кызылчылар чүгле кыпкы эвес, харын чайгы үелерде боттарының хостуг шагын Хербис даанга, Көк-Тей арыынга, Баян-Хемге, Биче-Баян-Колга болгаш Тайга станциязынга уруг-дарыы, өгбүлеан-биле, харын-даа коллективтин-биле кады барып, арыг агаарга дыштанып селгүүстээри чаагай чанчыл апарган дээрзи шын. Ол черлер найысылаага ан-не чоок ногаан арга-зымнер боон, кызылчыларның сонуургалын бодунче чайгаар-ла хаара тудуп, боду бүткен бойдустун чараш черлери «маңаа кээн дыштаныңар» деп кызылчыларны күзелдин-биле чалап турар.

Үе солчуп, чоннуң культурлуг деңнели бедээн тудум, арыг агаарга дыштанысаар күзелдиг кижилер чылдан чылче көвүдеп турар, ол талазы-биле кызылчыларның негелдези база бедээн. Чоннуң дыштанылгазын улам культуржударын болгаш таарымчалыг болдурарын шаг-үе база негеп турар.

Ынчангаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Советинин күүсекчи комитединин, кадык камгалалының, ыяш ажыл-агый, бойдус камгалалының болгаш милиция органнарының мурнунга дараазында саналдарны киргеш, бо талазы-биле боттуг хемчеглерни алыр боор деп идегедим.

Хамыктың мурнунда найысылалдың чоогунда турар ногаан үнүштүг Көк-Тейни, Баян-Хемни, Биче-Баян-Колду болгаш «Тайга» станциязының девискээрин дыштанылганың зоназы кылдыр тускай шиитпир-биле чарлааш, аңаа сагыза чогуур корум-чурумнуң негелделерин ажылдап кыдаш, шиитпирге тарадыры чүтүл.

Дыштанылга зоназы кылдыр чарлаан черлерден ыяш кезерин, ширик алырын, хараган, ыт-кады, чодураа турарын болгаш ол зоналардан шагның кайы-даа үезинде кандыг-даа аңнарны олурерин шүүт хоругдаар херек. Ында кодан, тоолай, янзы-бүрү куштар, элик, хүлбүс, диин, киш, ас, күзен, адыг, сыын, мыйгак, чер хаваны дээш кандыг аңнар чок дээрзи! Олар шүптүзү-ла бистің амыдыралывысты болгаш дыштанылгавысты улам-на каастап, таарымчалыг чараш чаагай байдалды тургузуп турарлар.

Ынчалзажок «чоок-ла чер» дээш, чөпшээрелдиг-даа, чөпшээрел чок-даа кижилер ол черлерниң ац-меңин хайыра чокка өлүрүп турары дыка харааданчыг. Тайга станциязының девискээринге кыжын, чайын-даа чоруургa, ында-мында боо даажы болганчок дыңналгылай бээр. Чижээ, бо чылдың ноябрь 8-те Сесерлиг суурнун чанында Кара-Сугга бөлүк кижи дыштаныр дээш чеде бердивис. Арыг иштинде машина-даа, улуг-биче кижилер-даа хөй. Улуг оруктун чоогунда дүүрге-даа, сыгыр октуг боолар-даа улай-улай дагжап, ында-мында ыттар эзрип туткуланган, дүвүреңчин коячут болду.

Черле ынчаш арга-арыг иштинге кайыхамаан чок боо боолаар чоруп долгандыр турар бүгү-ле дириг амытаннарга онза айыылдыг болгай. Арга-эзим иштинге боо туткан кижилер, ылаңгыя назы четпээннер чыл саныда-ла көстүп кээп турар апарган.

Хоорай чоогунун ногаан арга-эзимин дыштанылга зоназы кылдыр чарлааш, чогуур корум-чурумну тургузуп, аңаа боо ядар хамаанчок, оон ац-меңин өлүрериң шүүт хоругдаан черлер бистің чуртувуста кайы көвей болгай. Ол чаагай чанчылды биске чүге ажылдап болбас деп. Бир эвес Кызыл хорайның чоогунда турар ногаан үнүштүг черлерни дыштанылга зоназы деп чарлааш, оон дириг бойдузун камгалалга алыр болза, кызылчылар чүүлдүгүнүп деткиир болгаш сеткили ханып, өөрүп чеңиргенин илередир дээрзинге бүзүрээр мен.

А. БОРБАК-ООЛ,
пенсионер.

„Кара-Хөлду көөр дээш...“

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

Шапкын, түрлүг Алаш хемниң нези боор Кара-Хөл—Тыванын каас-чараш, чурумалдыг булуңнарының бүрээзи. Дескиндир көшкелерлиг кара-кара даглар, эзим-арга дуглап алган, узун дурту 12 километр шөйлүп чоруткан бо хөлде кандыг байлак чок дээр! Оон байлаа ам-даа четче тодараттынмааны-биле боже чыл бүрүде шипчилекчилер кээп турар. Бо чайын бешин аңаа Новосибирскиден, Омскиден экспедиция ажылдакчылары, аңгы-аңгы хоорайлардан туристер келгилээн.

Кара-Хөлдүң арга-эзимнеринде ац-мең, кат-чимнотеп аңгыда, хөлдүн суунда янзы-бүрү балык бар. Чайгы үеде бо хөлдүң кыдыындан машина-балгат, майгын, одаг үзүктелбес. Ол дээрге казар-байлак шипчилекчилерге, туристер-дир.

Ынчалза-даа оларның аразында ындыг ат-биле адаттынган өске «туристер» база бар. Кымнарыл ол? Хөлдүң балын балыктаан, арга-арыында өнменин ойлаткан төтчеглекчилер-дир. Сөөлгү чылдарда Кара-Хөлдүн ац-меңи өзөөжеп, балык-байлаа ховартап бар чыдарын оон хоочун чурттакчылары сеткили хомудап чугаалажыр.

Сентябрь айның эгезинде бир дыштаныр хүн таварыштыр республиканың аңныыртывыш эргелелиниң Барыпсандр Даржай, Николай Оржак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның чогаалдарының кол-ла үнези—боттарының үнүнүн хыын тып бар чыдарында. чогаалды бижип тура, бодундан негелделиинде, кижилерниң овур-хевирлерин шынныы-биле бижип, «кур» темаларже, чөүлдээлерин күштелдирериңче чүткүлдүүнде болуп турар. Бо авторларның мергежилиниң улам-на өзүп орарын эскерип турар бис.

— **Аныяктар дугайында болгаш оларга таарыштыр** бижээн салым-чаяанныг деп санадым турар чамдык аныяк авторларның чогаадыкчы өзүлдезинин дугайында чугаалап көрүнерем.

— Аныяк чогаалчы дээрге үзел-бодалы быжыгып, хевирлеттинген болгаш хамааты туружу тодараттынган кижидир. Ынчангаш оон негелде улуг. Бисте идеген болгу дет талантылыг аныяктар эвээш эвес. Ындыларга Хөвеңмей Ойдан-оол, Көжелдей Монгуш, Владимир Серен-оол, Александр Даржай, Николай Оржак болгаш өскелер-даа хамааржыр. Оларның чогаалдарының кол-ла үнези—боттарының үнүнүн хыын тып бар чыдарында. чогаалды бижип тура, бодундан негелделиинде, кижилерниң овур-хевирлерин шынныы-биле бижип, «кур» темаларже, чөүлдээлерин күштелдирериңче чүткүлдүүнде болуп турар. Бо авторларның мергежилиниң улам-на өзүп орарын эскерип турар бис.

— **Аныяктар дугайында болгаш оларга таарыштыр** бижээн салым-чаяанныг деп санадым турар чамдык аныяк авторларның чогаадыкчы өзүлдезинин дугайында чугаалап көрүнерем.

— Аныяк чогаалчы дээрге үзел-бодалы быжыгып, хевирлеттинген болгаш хамааты туружу тодараттынган кижидир. Ынчангаш оон негелде улуг. Бисте идеген болгу дет талантылыг аныяктар эвээш эвес. Ындыларга Хөвеңмей Ойдан-оол, Көжелдей Монгуш, Владимир Серен-оол, Алек-

Хемчик районда бо талазыбиле хайгааракчы-инспектору А. Лемешев-биле кады Кара-Хөлге чедип, хайгаарал, хынаалданы кылдывыс.

Эртенги хүнүнүн хаазында чайыпалып, хөлбелчиңээн хөлдүн ол-бо талаларында эриктер кыдыында одаглардың ыжы оон-моон үнүп, хөлче хемелеп эжиндирген кижилер коштүп эгеледи.

Алаш хемниң хөлден эгелеп аккан аксының алдыы талазында эрик кыдыынга турган бичии майгынга чедип келдивис. Майгынның эзлери-биле чугаалажып көөрүвүске, Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннары-болду. Маңаа келгеш, бир неделя хире болган. Соруулга—дыштаныр. Оларны маңаа чедир Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» салбырының удуртукчулары «хөлге» бергеш, чедиртип каан. Майгын даштында ийи бидон тур. Оон ыңай көре бээриниске, балыкчының бүгү-ле херекселдерин чажырып алган, оон-биле балыктаан турган болду. Бир бидонну балык-биле долдурар четкен. Хеме, янзы-бүрү хемчээлдиг четкилер, торпеда сыырткыыштар. Оларның буруу опааштырып, акт тургускаш, бүгү чепсээн хавырып алды.

Олардан ырак эвесте, суг кежилдир ийи чиик машина—УАЗ-469 чанында бөлүк кижилер одагланган черге келдивис. Кайыып, кандыг сорулгалыг чоруп чоруурун сонуургаарывыска, Шагаан-Арыг хоорайдан келген, бирээзи санэпидстанцияның, а өскези өрт черинин машиналарын ажыглаан улус болду. «Кара-Хөлду көрүп көрбээн болгаш ону көрүп чор бис»—дээр болдулар.

Оон бичии деп ажылдыр, Кара-Хөлдүң кыдыында одагланган база-ла УАЗ-469 деп ажыглап турган чепсээ ол. Моон-биле балыктаары хоругдуг дээрзи билдингир турдала, олар ону ажыглап турганы тодаргай болду. Чөпшээрел чок балыктап турган дээш А. Иваповка болгаш оон өскинге чиик машиналыг, назы-хары дөгүй берген үш кижи-биле таныштывыс. Оларның бирээзи Ак-Довурактa таныдылдар черинин чолаачызы А. П. Марясов. Олар база-ла чепсек-херекледдиг балыкчылар. Күрүнеге пити түңү 50 рубль каражаны чедирип, тудары хоругдуг балыкты олурген болдулар.

Чоок кавыда чурттакчылардан бо бүгүнү айтырып сонуургадывыс. Дыштаныр хүнперде-даа, ажыл хүнеринде-даа машина-техникалыг улус бо хөл кыдыындан үзүлбезин чугаалаштылар. Оларның чамдыктары маңаа келгеш, чүгле балыктаан турар эвес, а ац-меңге, кушту база боолаан турар дээрзин чурттакчылар чугаалады.

Кара-Хөлче углаан, бичии автобуузун долдур улус олуртуп алган чолаачы биске кежээ уткуштур халдып келди. Чолаачыны болгаш ында кижилерни демги хайгааракчы-инспекторум таныыр, моон мурнунда каш удаа таварышкылаан «өскүктери» болду. Тывадың даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадының руднигинде чолаачы П. П. Билюкжанин, ында слесарь А. Н. Казазаев олар эрткен чылдың база бо үеде балыктаарының чурумун үрээш, хемчег алыскан болза-даа, олар оон түңнел үндүрбейн, комбинаттың өске цехтерининг ажылчыннарын эвилелдээш база өөрепген черинче бар чытканы ол. «Балыктаар херекледдерин чажырар дээш чолаачы П. П. Билюкжанин инспекторнуң болгаш оон-даа өске харыысалгалыг эштерниң негелдезин күүседириндеи ойталап, машинаазындан дүшпейн, оларга удурланып, документизин, чепсек-херекледдерин көргүспейн пат-ла болду. Ынчалза-даа балыктаар дээш хоругдуг чепсек-херекледдерлиг бар чытканы ылбрей берди. Төтчеглекчилер чепсек-херекледдерин хавырткаш, дедирээпкен.

Кара-Хөлге чаңгыс хүн кылган хынаалдың түңнели мындыг-дыр. Хөлдүң балык-байлаан төтчеглеп турарларны кижи көргеш, сеткил-сагыжы дүвүрээр-дир. Үргүлчү эвеседаа болза, ийлеп-ийлеп мындыг хынаалдаларны чорудуп турза дээштиг болуру чугаажок.

Черинин бойдус-байлаан, анменин, балык-тывызын камнаар дугайында партия болгаш чаазак хүн бүрү сагыш салып, тускай доктаал, шиитпирлерни хөй-биле үндүрген. ССРЭ-ниң чаа Конституциязында база бо дугайында тодаргай айыткан болгай. Төтчеглекчилерге удур демисежири ийи-чаңгыс кижилерниң херээ эвес, а хөй-ниитиниң херээ дээрзи билдингир.

Кара-Хөлче баар орук Тасны суурнун ортузунда кол кудумчуну тавартыр эртер. А хөл Кара-Хөл көдээ Советинин девискээринде турар. Хөлдүн бойдус-байлаан камгалаар талазы-биле бир дугаарында ында көдээ Совет, оон ажылдакчылары сагыш салыр ужурлуг. Ындыг турбуже, хөлче эртин турарларны хайгааравайн, ол талазы-биле харыысалгалыг кижилерни тургуспааны канчап-даа таарышпас.

Көдээ Советтин талазындан Кара-Хөлду хайгааралга алыр болза, аңаа төтчеглекчилериниң келири эвээжээр болгаш хөлдүн балык-байлаа көвүдээр ужурлуг.

Х. МОНГУШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.
11.10—**«Революциядан төрүттүнген». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 10-ту фильм—«Сөөлгү ужуражыышкын».**
12.35—**«Кино аян-торуктарының клуву». Дамчыдылганы журналист О. К. Игнатьев чорудар.**
13.35—17.20—Чаңсар.
17.20—**«Скульптор Василий Бородай». Документалдыг фильм.**
17.55—**«Төрээн бойдус».**

КЫЗЫЛДАН

18.15—**«Аныяк ленинчилер».** Дамчыдылга.
18.45—Телемедээлер.
19.00—**«Музыкалыг магазин».** Мультфильм.
19.15—**«Хөй-ниити амыдыралының экраны».** Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—Медээлер.
20.15—**Топ телевидениеннин болгаш Бүгү-эвилел радиозунун симфония оркестриниң күүсеалдезиби-биле И. Штраустун чогаалдарындан концерт. Дирижёру ССРЭ-ниң улустун артизи — К. Иванов.**
20.45—**«Доктор Спок-биле ужуражыышкын». 1-ги дамчыдылга.**
21.45—**Национал байырлал — Республика хүнүнге тураскааткан Югославия Социалистиг Федеративтиг Республиканың телевидение программазы.**
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—01.50—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак». В. И. Ленин аттыг Топ стадионунуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чаңсарда—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—**«Б. Полевойнуң чогаалдылгазы».**
19.00—**«Көдээ суур: ажыл-херектер болгаш проблемалар.**
19.30—**«Солнцеворот». Ленинградтан дамчыдылга.**

КЫЗЫЛДАН

20.40—**«Кыстар сүлчээзи». Уран-чечен фильм.**
21.40—22.15—Телефильм.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бүгүн республикага болгаш Кызылга адыр буруттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның төмпературазы мурнуу-барыын районнарга 12—17, оскелериге 8—13, Кызылга 12—14 градус соок болур.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дүннерниң аялгалары» 9.30, 11.20, 13.30, 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Могеннит аътчыгаш» 9.15, **«Назы четпестер»** 11.00, 12.45, 15.00, 16.45, 18.30, **«Сиявуш дугайында чугаа»** (2 сериялыг) 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чингачгуп улуг чылан» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сиилбалтың чедиги аян-чоруу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

1977 чылдың декабрь 1-ден эгелеп Кызыл хоорайда Кочетов кудумчуунда 30 дугаарлыг облпрофчөвүлелдин бажыында № 4 кабинетке неделяда бир катап, четверг санында-ла 17 шактан 19 шакка чедир юридиктиг сүмени чорудун турарын Профэвилелдериг область чөвүлелиниң күш-ажылдың эргe талазы-биле инспекциязы дыныадып тур.

Бүгү күзелдиг кижилерни чалап тур.

Күш-ажылдың, чуртталга бажыңының хоойлукудулгалының талазы-биле, социал страхование, күш-ажылдың төлевири болгаш камгалалының талазы-биле силерниң айтырыгларыңарга юристер харыылап бээр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-27, 2-31-75, пропаганда кылдызының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийже амыдырал кылдызының 2-37-1, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-22-64, чаңгыс кылдызының 2-41-27, информация база совет тургузуут кылдыстерининг 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгал терилериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 275.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия садыының талазы-биле болгаш аом эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1).

ТС—01119.